

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.1

ЮРКЕВИЧ Ю.М.

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ТА ІНШИХ УЧАСНИКІВ
ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено проблемам правового статусу суб'єктів та інших учасників туристичної діяльності. Проаналізовано основні поняття, пов'язані з туристичною діяльністю, та здійснено їх тлумачення. За результатами дослідження обґрунтовано авторську позицію щодо напрямів вдосконалення чинного законодавства України у цій сфері.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, суб'єкти туристичної діяльності, учасники туристичної діяльності, туристичні послуги.

Статья посвящена проблемам правового статуса субъектов и других участников туристической деятельности. Проанализированы основные понятия, связанные с туристической деятельностью, и осуществлено их толкования. По результатам исследования обоснована авторская позиция относительно направлений совершенствования действующего законодательства Украины в этой сфере.

Ключевые слова: туризм, туристическая деятельность, субъекты туристической деятельности, участники туристической деятельности, туристические услуги.

The article has been devoted to problems of legal status of subjects and other participants of tourism activity. The basic concepts connected with tourism activity have been analyzed and their interpretation has been carried out. According to the results of the research, the author's position on the directions of perfection of the current legislation of Ukraine in this area has been substantiated.

Key words: tourism, tourist activity, subjects of tourist activity, participants of tourist activity, tourist services.

Вступ. У процесі розвитку ринкових відносин будь-яке суспільство переживає системні перетворення у багатьох сферах цивільного та господарського обороту. Конституцією України, багатьма іншими законодавчими актами гарантовані права на відпочинок. Треба зазначити, що основними цілями державного регулювання в галузі туризму є, зокрема, забезпечення закріплених Конституцією України прав на відпочинок, свободу пересування, відновлення здоров'я, безпека туризму, захист прав та інтересів туристів тощо. З іншого боку, на цей час суттєво розвивається міжнародний туризм, а багатьма європейськими інституціями прийнято значну кількість спеціальних правил задля врегулювання туристичної діяльності. Усе це обумовлює актуальність як дослідження правового статусу учасників туристичної діяльності, так і виокремлення основних напрямів вдосконалення національного законодавства у галузі туристичної діяльності.

Постановка завдання. Метою даної статті є здійснення теоретичного аналізу правового статусу суб'єктів та інших учасників туристичної діяльності в Україні, а також обґрунтування власної позиції щодо напрямів вдосконалення законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [1]. Відтак, з цього визначення можна викоремити такі

© ЮРКЕВИЧ Ю.М. – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу (Львівський національний університет імені Івана Франка)

ознаки туризму, як: тимчасовість (не менше двадцяти чотирьох годин та не більше одного року); спеціальна, наперед обумовлена мета (ціль) виїзду; відсутність оплачуваної діяльності туриста в місці прибуття. Крім того, туристична діяльність передбачає надання її суб'єктами власне туристичних та супутніх послуг у порядку, визначеному законодавством України.

Туристичним продуктом, за законодавством України, вважається попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо). Надання туристичного продукту може регулюватися багатьма законодавчими актами. Наприклад, правове регулювання окремих відносин у сфері лікувального туризму забезпечується Законом України «Про курорти» [2] (хоча, поняття «лікувально-оздоровчий туризм» не має однозначного трактування, а у літературі його дефініцію формують як подорож до курортних місцевостей з метою оздоровлення та лікування) [3, с. 181].

Станом на сьогодні існує цілий масив міжнародних уніфікованих матеріально-правових норм в галузі туризму: Конвенція УНІДРУА про туристичні договори 1970 р., Конвенція Ради Європи про відповідальність власників готелів за майно своїх гостей 1962 р., Міжнародна конвенція УФТАА про контракт на подорож 1970 р., Міжнародна готельна конвенція МГА/УФТАА щодо контрактів між власниками готелів з турагентами 1979 р., Директива ЄС про свободу надання послуг перевізниками та турагенціями 82/470, Про план співтовариств зі сприяння туризму 92/421, тощо і О.Ю. Серьогін слушно вказує, що, не зважаючи на досить плідний процес гармонізації національних законодавств держав-членів ЄС – віддзеркалення загальносвітової (внутрішнього для міжнародного приватно-правового порядку) тенденції до уніфікації правових норм, на даному етапі різниця у матеріальних нормах залишається достатньо суттєвою, а це свідчить про необхідність подальшої розробки та вдосконалення колізійного регулювання для визначення компетентного правопорядку при правовому регулюванні міжнародних туристичних відносин [4].

Учасниками відносин, що виникають під час здійснення туристичної діяльності, визнаються як особи, котрі створюють туристичний продукт, так і ті, в інтересах яких така діяльність провадиться. Так, на думку І.В. Янчевої, туристичний продукт є загальною категорією, яка включає обов'язкові елементи (туристичний пакет та комплекс трансферних послуг) і факультативні складові (товари та додаткові послуги) [5, с. 225].

Законодавець визначає, що до суб'єктів туристичної діяльності належать: туристичні оператори (туроператори); туристичні агенти (турагенти); суб'єкти підприємницької діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг; гіді-перекладачі, екскурсіводи, спортивні інструктори, провідники та інші фахівці туристичного супроводу; фізичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, однак надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування тощо.

До того ж варто відзначити, що, виходячи зі змісту ст. 28 Закону України «Про туризм», учасники туристичної діяльності – юридичні особи та громадяни, які надають туристичні послуги, залежно від мети, можуть утворювати об'єднання підприємств, що є юридичними особами (зокрема, згідно з визначеними Господарським кодексом України організаційно-правовими формами господарських об'єднань) чи без створення юридичних осіб (на підставі договору, зокрема про спільну діяльність), або вступати в такі об'єднання. Водночас стосовно вказаного необхідно уточнити, що створювати відповідні об'єднання підприємств вправі виключно юридичні особи, а у разі, якщо об'єднання здійснюється за участю фізичних осіб, то його діяльність може мати місце на основі договору про спільну діяльність чи простого товариства. Подібно, з метою реалізації та захисту своїх прав і законних інтересів у галузі туризму, відповідні суб'єкти наділені правом створювати неприбуткові організації, громадські організації.

Правовий статус суб'єктів туристичної діяльності визначається, зокрема, їх правами. Так, серед іншого, вони мають право: виробляти і реалізовувати туристичні послуги; вносити пропозиції щодо охорони туристичних ресурсів України, щодо вдосконалення освітніх програм з професійного навчання в галузі туризму; на встановлення об'єктам туристичної інфраструктури відповідної категорії і так далі.

З іншого боку, необхідно зазначити про спеціальну правоздатність туроператорів, як юридичних осіб, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристич-

тичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг. Також спеціальною умовою здійснення туроператорської діяльності є одержання ліцензії в установленому законодавством порядку. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», з-поміж усіх суб'єктів туристичної діяльності лише діяльність туроператорів (туроператорська діяльність) включена в перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню [6]. Порядок видачі ліцензії на провадження вищезазваної діяльності детально регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України № 991 від 11.11.2015 р. [7]. Також серед спеціальних умов створення і діяльності суб'єктів, котрі здійснюють туроператорську діяльність, слід вказати, що загальний розмір частки туроператора в статутних капіталах інших туроператорів України не може перевищувати 20 відсотків їх розмірів.

Що стосується турагентів, то ними є юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг.

Турагент для покриття своєї відповідальності за збитки, що можуть бути заподіяні туристу в разі виникнення обставин його неплатоспроможності чи внаслідок порушення процесу про визнання його банкрутом, та які пов'язані з необхідністю відшкодування вартості ненаданих послуг, передбачених договором, повинен надати підтвердження фінансового забезпечення своєї відповідальності (гарантію банку або іншої кредитної установи) перед туристом в установленому порядку. Мінімальний розмір фінансового забезпечення турагента має становити суму, еквівалентну не менше ніж 2000 євро.

Податковим кодексом України [8] окремо визначено порядок оподаткування туроператорської та турагентської діяльності. Варто наголосити, що туристичний продукт, як комплекс туристичних послуг, з метою оподаткування розглядається як єдина послуга, а датою виникнення податкових зобов'язань під час постачання туристичного продукту (туристичної послуги) є дата оформлення документа, що засвідчує факт постачання туристичного продукту (туристичної послуги). Своєю чергою, звільняються від оподаткування, зокрема, операції з проведення лекцій з питань туризму і краєзнавства та проведення профілактичних щеплень громадянам, які від'їжджають за кордон за викликом, для оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у туристичні подорожі (крім тих, що від'їжджають на лікування та в службові відрядження).

Важливу роль у процесі здійснення туристичної діяльності відіграють суб'єкти підприємницької діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг.

Серед таких окремо варто зазначити про готелі. Так, готель – це підприємство будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, що складається з шести і більше номерів та надає готельні послуги з тимчасового проживання з обов'язковим обслуговуванням. Сертифікацію та оцінювання готелю здійснюють органи із сертифікації, що призначаються Мінекономрозвитку для виконання у державній системі сертифікації УкрСЕПРО робіт із сертифікації (органи із сертифікації) [9]. Готелям встановлюються такі категорії: «п'ять зірок», «чотири зірки», «три зірки», «дві зірки» та «одна зірка», а роботи з оцінювання готелів виконуються відповідно до вимог ДСТУ 4269 «Послуги туристичні. Класифікація готелів».

Серед учасників туристичної діяльності окремо необхідно зазначити і про туриста, яким вважається особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від двадцяти чотирьох годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін.

Страховання туристів (медичне та від нещасного випадку) є обов'язковим і забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі угод із страховиками. Проте туристи вправі самостійно укладати договори на таке страхування. У цьому разі вони зобов'язані завчасно підтвердити туроператору чи турагенту наявність належним чином укладеного договору страхування.

Водночас слухними є зауваги В.І. Гостюка, згідно з якими, у сучасному українському туризмі і на міжнародному рівні відсутня централізована система статистики нещасних випадків та інших подій з туристами. Зауважимо, що створення такої системи може стати базисом, відправною точкою для створення механізму безпеки. Необхідно погодитися і з позицією вказаного

автора, що на даному етапі розвитку українського туризму актуальним є прийняття Закону України «Про безпеку туризму» [10, с. 166].

Згідно з Правовою позицією Верховного Суду України, майнову відповідальність несе суб'єкт туристичної діяльності, який порушив законодавство в галузі туристичної діяльності під час надання туристичної послуги, порушив умови договору між туристом і суб'єктом туристичної діяльності з надання туристичних послуг, та за вини якого замовнику (туристу) завдано збитків. У разі встановлення фактів видачі туроператором ваучера, який є формою письмового договору на туристичне обслуговування, зміни туроператором в односторонньому порядку істотних умов договору на туристичне обслуговування та невжиття ним необхідних заходів про попередження туриста щодо такої зміни, відповідальність за порушення істотних умов договору не може нести інший суб'єкт туристичної діяльності з надання туристичних послуг, ніж туроператор [11].

Варто наголосити, що дія Закону України «Про захист прав споживачів» поширюється також і на правовідносини у сфері надання громадянам туристичних послуг, в тому числі й у разі відмови туриста від отримання туристичного продукту, а якість туристичних послуг має відповідати умовам договору на туристичне обслуговування [12]. Загалом така позиція відповідає Директиві Ради Європейського економічного співтовариства «Про подорожі, відпустки і поїздки, що включають все» [13].

Законодавством України передбачено, що гідн-перекладачі, екскурсоводи, спортивні інструктори, провідники та інші фахівці туристичного супроводу, як фізичні особи, вправі проводити діяльність, пов'язану з туристичним супроводом. Наказом Державної туристичної адміністрації України № 83 від 24.09.2004 затверджено Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу [14], яке розроблено з метою забезпечення надання якісного туристичного супроводу та екскурсійного обслуговування груп туристів та туристів, що здійснюють подорожі індивідуально, створення бази даних про наявні в Україні кадри туристичного супроводу, ступінь фахової підготовки гідн-перекладачів, екскурсоводів, спортивних інструкторів, провідників та інших фахівців туристичного супроводу. Цим Положенням визначаються: порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу; порядок створення та основні функції акредитаційних комісій; перелік документів, що надаються фахівцями туристичного супроводу акредитаційній комісії для отримання дозволу на право здійснення туристичного супроводу; порядок контролю та скасування дії дозволу на право здійснення туристичного супроводу.

Підсумовуючи, варто вказати, що, відповідно до ст. 55 Господарського кодексу України [15], суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України [16], державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Згідно з Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [17] визначено перелік документів, необхідних для державної реєстрації суб'єкта господарювання.

Висновки. Отже з вищевказаного випливає, що суб'єкти туристичної діяльності можуть створюватися як у формах юридичних осіб (незалежно від організаційно-правової форми), так і в формах фізичних осіб-підприємців (виняток становлять туроператори, що можуть бути створені виключно як юридичні особи). Водночас ознаками туризму є тимчасовість (не менше двадцяти чотирьох годин та не більше одного року); спеціальна, наперед обумовлена мета (ціль) виїзду та відсутність оплачуваної діяльності туриста у місці прибуття. У процесі удосконалення чинного правового регулювання туристичної діяльності загалом та безпосередньо порядку надання туристичних послуг, необхідно враховувати позитивний зарубіжний досвід щодо: розвитку окремих видів туризму (зокрема, лікувально-оздоровчого для окремих категорій осіб, наприклад військовослужбовців державними коштами), забезпечення надання якісного туристичного продукту, закріплення гарантій відшкодування заподіяних збитків споживачам у разі порушення договорів про надання туристичних послуг тощо.

Список використаних джерел:

1. Про туризм: Закон України № 324/95-ВР від 15.09.95. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 31. 1 серп.
2. Про курорти: Закон України № 2026-III від 05.10.2000. Голос України. 2000. 14 лист.
3. Рутинський М.Й., Петранівський В.Л. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». 2012. Вип. 29(1). С. 179–189. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_29\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_29(1)_24). (дата звернення: 25.06.2018).
4. Серьогін О.Ю. Правове регулювання міжнародних туристичних відносин: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 // К. 2002. 20 с. URL: http://tourlib.net/aref_tourism/serogin.htm (дата звернення: 25.06.2018).
5. Янчева І.В. Структура туристичного продукту підприємств України. Збірник наукових праць ХДУХТ «Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг». 2008. Випуск 2(8). Ч. 2. С.220–225.
6. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України № 222-VIII від 02.03.2015. Голос України. 2015. № 56. 28 бер.
7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України № 991 від 11.11.2015. Урядовий кур'єр. 2015. № 240. 23 груд. 4 груд.
8. Податковий кодекс України № 2755 від 02.12.2010. Голос України. 2010. № 229–230.
9. Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): Постанова Кабінету Міністрів України № 803 від 29.07.2009. Офіційний вісник України. 2009. 10 серп.
10. Гостюк В.І. Проблеми правового регулювання безпеки туризму. Європейські перспективи. 2014. № 6. С. 162–167.
11. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 03.07.2013 у справі № 6-42цс13. URL: [www.scourt.gov.ua/clients/vs/nsf/0/.../\\$FILE/6-42цс13.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vs/nsf/0/.../$FILE/6-42цс13.doc) (дата звернення: 25.06.2018).
12. Аналіз судової практики з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009-2012рр.) URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/69ADBC2062A1CE23C2257B7C004ABE02](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/69ADBC2062A1CE23C2257B7C004ABE02) (дата звернення: 25.06.2018).
13. Про подорожі, відпустки та поїздки, які включають все: Директива ради Європейського економічного співтовариства №90/314 ЄЕС від 13.06.1990. URL: <http://hotel-apartment.biz/directive.htm>. (дата звернення: 25.06.2018).
14. Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу: Наказ Державної туристичної адміністрації України № 83 від 24.09.2004. Офіційний вісник України. 2004. № 42. 5 лист.
15. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. 2 трав.
16. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. 3 жовт.
17. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України № 755 від 15.05.2003. Голос України. 2003. № 115. 24 черв.